

เอกสารประกอบการศึกษา
กรรมวิธีการทำหัวโขนจำลอง (หัวโขนขนาดเล็ก)
วิชาเครื่องร่อนน้ำเกลี้ยง
แผนกหัตถศิลป์ คณะศิลปประจำชาติ

บทนำ

เอกสารประกอบการศึกษานี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นตำราคู่มือสำหรับนักศึกษาที่จะนำไปเป็นประโยชน์ในการทำงานหรือการประกอบอาชีพ เพราะได้รวบรวมกรรมวิธีและเทคนิคการทำงานของช่างในแขนงวิชาเครื่องร่อนบางประการไว้ แม้ในงานบางประเภทจะนำเอาวัสดุหรือเทคนิคกรรมวิธีสมัยใหม่มาใช้ก็เพื่อความสะดวกเหมาะสมกับภาวะกาลปัจจุบัน

กรรมวิธีและเทคนิคต่าง ๆ ในเอกสารฉบับนี้ได้ผ่านการทดลองและปฏิบัติงานมาแล้วมิใช่เป็นหลักการทางทฤษฎีดังนั้น จึงเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาและผู้สนใจจะยึดถือเป็นแนวทางอย่างดี แต่ในการเขียนตำรานี้มีปัญหาอันหนึ่งคือ กรรมวิธีของช่างบางประการลำบากแก่การที่จะบรรยายเป็นตัวอักษรได้ สิ่งนี้เป็นประการสำคัญที่วิชาช่างไทยส่วนใหญ่ไม่มีใครเขียนขึ้นไว้เป็นตำรา ดังนั้นผู้ที่เข้าใจในงานช่างได้ดีต้องเคยผ่าน เคยเห็น และได้ทำอย่างที่เราเรียกว่าได้สัมผัสด้วยประสาททั้ง 5 เมื่อได้มีตำราคู่มือไว้อีกก็จะสามารถทบทวนและทำความเข้าใจได้ดี

บทที่ 1

กรรมวิธีการทำหัวโขนจำลอง (หัวโขนขนาดเล็ก)

หัวโขนเป็นงานช่างไทยประเภทงานประณีตศิลป์ วัตถุประสงค์ก็สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นอุปกรณ์ในการแสดงโขน สำหรับสวมศีรษะผู้แสดงเพื่อบอกให้ผู้ดูรู้ว่าผู้เล่นโขนนั้นเป็นตัวอะไร ตามประวัติของการทำหัวโขนนั้นมีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี หรือเรียกว่ามีการทำพร้อมกับเมื่อเริ่มมีการแสดงโขน การทำหัวโขนแต่เดิมนั้นทำเป็นขนาดใหญ่ใช้สวมศีรษะได้และสร้างขึ้นเพื่อใช้แสดงเท่านั้น แต่ต่อมาความต้องการของสังคมในการที่จะนำไปเพื่อใช้เป็นงานประดับตกแต่งภายในอาคารบ้านเรือนของผู้มีรสนิยมในงานศิลป์ หรือเป็นสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีมากขึ้น หัวโขนก็ได้เปลี่ยนความมุ่งหมายไปจากการสร้างขึ้นเพื่อแสดงก็เป็นที่นำไปในด้านงานตกแต่งเพิ่มมากขึ้น แต่เนื่องจากความนิยมของบุคคลแตกต่างกัน บางคนเห็นว่าหัวโขนขนาดใหญ่เมื่อนำไปตกแต่งประดับบ้านแล้ว ดูน่ากลัว หรือสถานที่จำกัด หรือหัวโขนขนาดใหญ่ราคาสูงเกินกว่าที่จะซื้อได้ แต่เมื่อมีความต้องการช่างผู้ทำได้มีความคิดที่จะย่อส่วนหัวโขนให้มีขนาดเล็กลง โดยมีแบบแผนตัวอย่างจากหัวหุ่นของเดิมที่ทำไว้เล่นเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งมีการจำลองหัวโขนให้เล็กลงตามส่วนเพื่อทำเป็นหุ่น

ดังนั้นในปัจจุบันจึงมีช่างจำนวนมากที่ผลิตหัวโขนขนาดเล็กขึ้นมาเพื่อการจำหน่ายเป็นสินค้า ของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มีความสนใจในงานประเพณีนำไปสะสมหรือประดับตกแต่งภายในบ้านของตัว ฝีมือช่างแต่ละคนก็แตกต่างกันไปตามความรู้และประสบการณ์การทำงาน

กรรมวิธีการทำหัวโขนจำลองในฉบับนี้ เป็นกรรมวิธีที่นักศึกษาของแผนกหัตถศิลป์ ได้ศึกษาเป็นวิชาเอกในวิชาเครื่องรักน้ำเกลี้ยงของวิทยาเขตเพาะช่าง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การเตรียมวัสดุ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรัฐ บุญทรง สาขาวิชาหัตถศิลป์ วิทยาลัยเพาะช่าง

1. ดินน้ำมันสำหรับปั้นหุ่นหัวโจน
2. ปูนปลาสเตอร์ สำหรับหล่อหุ่นหัวโจนและทำแม่พิมพ์
3. ยางพารา สำหรับทำแม่พิมพ์หัวโจน
4. กระดาษสา
5. กาวแป้งเปียก ทำจากแป้งหมี่ผสมซินสี
6. ลวดขนาดต่าง ๆ
7. กาวลาเท็กซ์ หรือกาวอีพ็อกซี่
8. รักรน้ำเกลี้ยง
9. น้ำมันยาง
10. พงถ่านในทองแห้ง
11. ปูนแดง
12. สีน้ำมันใช้สำหรับงานปิดทอง
13. ทองคำเปลวบริสุทธิ์
14. สีโปสเตอร์, สีฝุ่น สำหรับเขียนหน้าโจน
15. พลอยหรือเลื่อมสำหรับประดับหัวโจน
16. แผ่นอะลูมิเนียมชนิดบาง
17. หอยมุกสำหรับทำส่วนที่เป็นตา เขี้ยว และฟัน
18. ไม้กลึงยอคชภูและขาตั้งหัวโจน
19. หินสบู่สำหรับแกะแม่พิมพ์ลวดลาย
20. ยางมะเดื่อสำหรับเขียนเส้นทองบนหัวโจน หรือจะให้ทำปิดบน

ลวดลายในกรณี

งานเร่งด่วนก็ได้

21. แชลแลคสำหรับทารองพื้นลวดลายรัก
22. ทินเนอร์
23. น้ำมันสน
24. แอลกอฮอล์
25. แป้งฝุ่นสำหรับโรยแผ่นหินคลึงรัก

การเตรียมอุปกรณ์

1. มีดปลายแหลม
2. ไม้ค้ำลิ้งรัก ทำด้วยไม้เนื้อแข็งขนาดกว้าง 3” ยาว 6”หนา 1 ซม. ตรงกลางแผ่นไม้ทำค้ำมจับ
3. ไม้เนียลใช้สำหรับตีลายรัก ใช้ไม้เนื้อแข็งเช่นไม้ชิงชัน ไม้เต็ง แก่นมะเกลือ มาเหลาเป็น
แท่งขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 ซม. หรือน้อยกว่านี้ก็ได้ตามความถนัดเวลาจับยาว 5 ซม. ปลายข้างหนึ่งตัดเฉียงประมาณ 30 องศาและฝนขอบให้มน
4. เหล็กแหลมสำหรับใช้เจาะ
5. ภู่กัน , แปรงขนาดต่าง ๆ
6. กะบะรองผงทอง
7. ฝอย
8. คีมตัดลวด
9. เครื่องมือแกะแม่พิมพ์หินสบู่ ต้องทำเครื่องมือใช้เองโดยใช้ตะไบขนาดเล็กที่ใช้
งานแล้วมา

เจียรตะไบเอง

10. กรรไกรตัดโลหะ
11. เลื่อยฉลุสำหรับโกรกมุก
12. ตะไบขนาดต่าง ๆ
13. มอเตอร์ไฟฟ้าสำหรับใช้ ชัด เจียรมุกหรือเครื่องมือ
14. แผ่นหินอ่อนขนาด 1 ตารางฟุตใช้ค้ำลิ้งรัก
15. เครื่องมือช่างอื่น ๆ ตามความจำเป็นที่จะใช้ ฯลฯ

ส่วนประกอบที่สำคัญในการทำหัวโขน

ผู้ที่จะเป็นหัวโขนที่ดีและสมบูรณ์นั้น ต้องมีความชำนาญในงานช่างหลายสาขา หรือเรียกว่าเป็นช่างสิบหมู่เพราะหัวโขนแต่ละหัวนั้นเป็นที่รวบรวมของงานช่างของไทย เช่น ช่างปั้น ช่างรัก ช่างปิดทอง ช่างแกะ ช่างเขียน ฯลฯ ซึ่งผู้ที่เป็นช่างทำหัวโขนต้องมี

ความชำนาญในช่วงแขนต่างๆ นั้นเป็นอย่างดีดังนั้นตัวช่างเองเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดจากนั้นก็ถือการเตรียมวัสดุที่สำคัญในการทำหัวโขนคือ

1. หุ่นหัวโขน
2. ยอดมงกุฎ
3. แม่พิมพ์ลวดลาย
4. รักติลลย
5. งานปิดทอง

1. หุ่นหัวโขน

หุ่นหัวโขนเป็นอุปกรณ์สำคัญมากเพราะเป็นต้นแบบที่จะนำไปทำแม่พิมพ์และสำหรับการหล่อออกมาเป็นหัวโขนต่อไป ก่อนอื่นผู้ทำต้องได้ทำการศึกษาถึงลักษณะของหน้าตา มงกุฎ สี ของตัวโขนแต่ละตัวให้ละเอียดเสียก่อนจากนั้นจึงมาขึ้นรูปปั้นโดยย่อส่วนให้มีขนาดเล็กกว่าหัวโขนที่ใช้แสดงได้จริงๆ ขนาดพองามที่จะนำไปใช้งานด้านตกแต่ง ส่วนละเอียดต่างๆ ก็พยายามคงตามรูปเดิมไว้ ในบางส่วนที่ต้องนูนหรือยื่นออกจากใบหน้ามากเช่น หางคิ้ว ของไพลปาก ก็ควรจะเป็นให้แบนแนบไปกับหน้าเพื่อไว้เวลาถอดพิมพ์จะได้ถอดพิมพ์ง่ายขึ้น ตรงส่วนที่เป็นมงกุฎจะเป็นเพียงลักษณะแบบขึ้นบันไดขึ้นไปมีทั้งหมด 5 ชั้น สำหรับเป็นชั้นเชิงบาตรรองตัวมงกุฎอีกทีหนึ่ง ตัวมงกุฎนั้นจะทำมาติดภายหลัง

เมื่อปั้นหุ่นเรียบร้อยแล้วด้วยดินน้ำมันหรือดินเหนียว ก็นำมาทำให้เป็นหุ่นถาวรโดยกลับให้เป็นหุ่นปูนปลาสเตอร์ตามกรรมวิธีการทำพิมพ์ - หล่อต่อไป เมื่อได้แบบหุ่นปูนที่ถาวรแล้วก็ทำเป็นแม่พิมพ์อีกครั้งสำหรับใช้หล่อต่อไป โดยจะใช้วิธีทำเป็นพิมพ์ขึ้นหรือทำเป็นแม่พิมพ์ยางก็ได้ ข้อแตกต่างระหว่างแม่พิมพ์ขึ้นกับแม่พิมพ์ยางก็คือ แม่พิมพ์ขึ้นทนทานกว่าพิมพ์ยางมาก ส่วนแม่พิมพ์ยางนั้นวิธีการต่าง ๆ สะดวกรวดเร็วกว่าแต่มีข้อเสียคือถ้าผู้หล่อไม่ชำนาญพิมพ์มักจะเบี้ยว เวลาถอดต้องระมัดระวังจะแตกง่ายเมื่อทำพิมพ์ทิ้งไว้นาน ๆ แม่พิมพ์ยางจะมีการหดตัว พิมพ์จะบิดเบี้ยวและยากหมดสภาพขายได้ง่ายแต่ในปัจจุบันมีการนำเอาวัสดุวิทยาศาสตร์มาใช้เป็นแม่พิมพ์คือ ยางซิลิโคน มีคุณภาพดีเหมาะสมสำหรับงานทำแม่พิมพ์มาก ราคาค่อนข้างแพงมาก แต่เป็นแม่พิมพ์ที่ดีที่สุดทั้งนี้สุดแท้แต่วินิจัยของช่างผู้ทำเอง

การหล่อหัวโขน เมื่อทำแม่พิมพ์เรียบร้อยแล้วก็นำมาหล่อด้วยปูนปลาสเตอร์ ถ้าเป็นแม่พิมพ์ขึ้นต้องหาแม่พิมพ์ด้วยวาสลินหรือน้ำสบู่ผสมน้ำมันมะพร้าวเสียก่อน เพื่อหล่อขึ้นไม่ให้ปูนติดพิมพ์ ส่วนแม่พิมพ์ที่ทำด้วยยางนั้นเทปูนลงไปหล่อได้เลยไม่ต้องหล่อขึ้น ปูนที่ใช้เทหล่อหัวโขนนั้นผสมให้พอดีคือไม่ข้นหรือเหลวเกินไป เทปูนลงไปแม่พิมพ์เพียงครึ่งของแม่พิมพ์เท่านั้น แล้วค่อย ๆ หมุนพิมพ์ไปช้า ๆ ให้ปูนเกาะตามผนังแม่พิมพ์ให้ทั่ว ถ้าปูนบางไปก็เพิ่มได้ การทำพิมพ์นี้ผู้ทำต้องใช้ความชำนาญกว่าปูนต้องหนาบาง มากน้อยเพียงใดจึงจะดี ปล่อยอดแล้วก็ทิ้งไว้ให้แห้งก็จะเป็นหุ่นหัวโขนที่สมบูรณ์รอที่ปิดกระดาดในขั้นต่อไป และต่อขอมงกุฏตามลักษณะของหัวโขนต่อไป

2. ขอมงกุฏ

ขอมงกุฏหรือยอดชฎาเป็นส่วนสำคัญที่หัวโขนส่วนใหญ่จะมี เพื่อเป็นสัญลักษณ์บอกให้รู้ว่าหัวโขนหัวนั้นเป็นหัวของใครและทั้งยังเป็นส่วนที่ทำให้หัวโขนเกิดความสวยงามสง่าอีกด้วย

ขอมงกุฏสำหรับหัวโขนขนาดเล็กนี้ทำได้ทั้งการหล่อด้วยปูนปลาสเตอร์และกลึงด้วยไม้ ถ้าจะกลึงยอดด้วยไม้นั้นตั้งมีลักษณะเป็นทรงกลมตลอดปลายเรียวแหลม แต่ถ้าเป็นยอดลักษณะอื่นที่มีส่วนยอดแบนหรือไม่ใช่ทรงกลมก็ต้องปั้นทำแบบแล้วหล่อเป็นแม่พิมพ์ออกมาใช้หล่อไป การหล่อยอดด้วยปูนนี้ต้องหล่อให้ตันจะได้มีความแข็งแรง แล้วใส่แกนกลางด้วยลวดเอาไว้ด้วยจะช่วยให้ออดไม่หักง่ายเมื่อหล่อแล้วต้องตากให้แห้งสนิทจึงปิดด้วยกระดาดสาเหมือนปิดหุ่นหัวโขนส่วนยอดที่เป็นไม้ก็ไม่ต้องปิดกระดาดสา

3. แม่พิมพ์ลวดลาย

การทำแม่พิมพ์ลวดลายนิยมใช้หินสบู่มาแกะเป็นแม่พิมพ์ หรือจะใช้หินลับมีดโกนก็ได้แต่เนื้อหินแข็งกว่าหินสบู่ แม่พิมพ์นี้จะแกะเป็นลวดลายต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับตีลายรักประดับบนหัวโขนตามส่วนที่เป็น มงกุฏ จอนหู เขี้ยวกร้อย ลวดลายนั้นจะแกะเป็นร่องลึกลงไป ถ้าจะให้ลายมีความหนา ก็ต้องแกะให้ลึก ถ้าจะให้บางก็ต้องแกะให้ตื้น ลายที่แกะก็จะเป็นลายประเภทลายกระจังตาอ้อย ลายใบเทศ ลายกร้อย ลายดอกต่าง ๆ

และเส้นลายต่าง ๆ ซึ่งลวดลายทั้งหลายนั้นต้องยึดถือตามรูปแบบของโบราณเป็นพื้นฐาน แล้วจะมาประดิษฐ์ให้ต่างออกไปก็ได้ขึ้นอยู่กับความชำนาญของช่าง

วิธีแกะลายในเบื้องต้นต้องหาหินสบู่ขนาดสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดตามแต่จะกำหนดว่าจะใช้แกะลายอะไรปรับหน้าหินทั้งสองด้านให้แบนเรียบ ความหนาของหินไม่ควรบางมากเพราะจะแตกง่าย อย่างน้อยควรให้มีความหนาประมาณครึ่งนิ้ว เครื่องมือที่ใช้ช่างมักต้องประดิษฐ์ขึ้นใช้เองจึงจะถนัดกับการใช้งาน โดยการใช้ตะไบขนาดเล็กที่ใช้แล้วนำมาทำเครื่องมือแกะหิน ฝนตะไบส่วนปลายให้แบนแล้วแต่งหน้าตะไบให้มีลักษณะต่าง ๆ ตามแต่จะกำหนด จากนั้นก็ร่างแบบลวดลายที่ต้องการจะแกะลงบนแผ่นหินด้วยเครื่องมือแกะหินขีดลงให้เป็นรอย แล้วจึงทำการแกะลงไปในเนื้อหินทีละน้อย ใช้ปากเป่าผลหินให้ปลิวออกไป วิธีที่จะรู้ว่าลายที่แกะนั้นคมหรือชัดเจนเพียงไรนั้นต้องใช้คันทันน้ำมันดอกทอสอดดูจนเห็นว่าใช้ได้แล้วก็หยุดแกะ การแกะพิมพ์นี้เป็นขั้นตอนที่ยากพอควรผู้ที่แกะพิมพ์หินได้ดีนั้นต้องอาศัยเวลาและความชำนาญจึงจะทำได้ดี ดังนั้นผู้ที่แกะพิมพ์หินให้ได้นั้นต้องใช้ความพยายามอย่าได้ทอดทิ้ง

4. รักติลาย

เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้หัวใจเกิดความงาม เพราะเป็นส่วนที่ทำการเป็นลวดลายประดับหัวใจ

“รักติลาย” คือรักที่ผสมจากส่วนผสมต่างมีคุณสมบัตินำมาปั้นเป็นลวดลายได้และนำมาดลง ในแม่พิมพ์หินสบู่ซึ่งแกะเป็นลวดลายได้ ตามศัพท์ช่างเรียกการกลายรักนี้ว่า “การติลาย”

การทำรักติลาย

ส่วนผสมของการทำรักติลายมีดังนี้

1. รักน้ำเกลี้ยง คือรักที่กรองเอาส่วนที่หยابออกแล้ว
2. ผงถ่านใบตองแห้ง ทำได้โดยการนำเอาใบตองแห้งมาเผาไฟต้องคอยควบคุมอย่าให้ไฟลุกไหม้จนมอดไปเองมิฉะนั้นจะกลายเป็นขี้เถ้าหมด วิธีเผาคือเอาใบตองแห้งใส่ในปิบแล้วจุดไฟเผาให้ลูกโพลงแล้วปิดฝาปิบเสียวให้ไฟดับ ทิ้งไว้จนเย็นก็จะได้ผงถ่านใบตองแห้ง นำไปบดให้ละเอียดร่อนด้วยตะแกรงอีกครั้ง

3. น้ำมันยาง

4. ปูนแดง

วิธีทำ

เอาผงถ่านใบตองที่ร่อนละเอียดแล้วเทลงในภาชนะที่จะใช้เก็บรัก จะเป็นหม้อหรือกะทะก็ได้ตามแต่จะใช้ เทรักลงผสมกับผงถ่านแล้วกวนให้เข้ากัน ประมาณดูให้มีลักษณะคล้ายกับพุทราทวนไม่ร้อนหรือละเกินไป ทั้งนี้ต้องอยู่ที่ความชำนาญของผู้ทำซึ่งผ่านการทดลองมาก่อน จากนั้นก็นำมาตั้งไฟใช้ไฟอ่อน ๆ เคี่ยวเรื่อย ๆ ไปต้องใช้ไม้พายกวนตลอดเวลาเมื่อสังเกตเห็นรักอ่อนตัวลงก็ใส่น้ำมันยางลงไปประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนรักที่ใส่ไป

การเคี่ยวส่วนผสมทั้ง 3 อย่างนี้ต้องใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง โดยอาจจะแบ่งเวลาเคี่ยวไปวันละชั่วโมงก็ได้ ต้องคอยสังเกตว่าเมื่อทิ้งให้รักเย็นแล้วบนผิวหน้าของรักนั้นเป็นมันหรือด้าน ถ้าเป็นมันแสดงว่าใส่น้ำมันยางพอดีแล้วแต่ถ้าผิวหน้าของรักแห้งด้านแสดงว่าน้ำมันยางน้อยไปต้องตั้งไฟใส่น้ำมันยางลงไปอีก จนกระทั่งได้ที่ดีแล้วก็เอาปูนแดงละลายน้ำให้ขึ้น กะประมาณ 1 ถ้วยชา เทลงผสมกับรักซึ่งกำลังตั้งไฟอยู่ คนให้เข้ากันดีแล้วเคี่ยวต่อไปอีก 1 ชั่วโมง ก็ลองทดสอบดูว่ารักนั้นใช้งานได้หรือยังโดยการเอาไม้พายควักเอารักออกมาพอควรแช่ลงในน้ำเย็นสักครู่หนึ่ง เอามือจับดูถ้ารักอ่อนตัวเกินไปก็เหนียวติดมือก็ต้องเติมปูนแดงลงไปอีก ถ้าแข็งมากไปก็เติมน้ำมันยางลงไปอีก ทดสอบดูดังนี้จนกว่ารักจะมีความอ่อนตัวพอดีสามารถนำมาใช้ปั้นหรือตีลายได้

กระบวนการของงานช่างไทยนี้มักจะไม่มียุทธตายตัวสามารถพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมดังนั้นผู้ทำต้องผ่านการทดลองจนมีประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้นก็จะมีความเข้าใจและปฏิบัติงานได้สำเร็จไปด้วยดี

ก่อนที่จะนำเอารักไปตีลายนั้นต้องนำมาทุบด้วยหม้อนเพื่อให้รักรวมตัวเข้ากันดีเสียก่อน มิฉะนั้นเมื่อจะคลึงรักทำเส้นรักจะร่วนแตกหมด การที่นำรักมาทุบอีกที่นั้นก็เพื่อให้รักมีความเหนียวยิ่งขึ้นสะดวกแก่การปั้นและตีลาย และเมื่อเวลาจะตีลวดลายก็ใช้กาวเป็นตัวเชื่อมโดยใช้รักตีลายนี้เองทำเป็นกาว ตามศัพท์ช่างเรียกกาวที่ทำจากรักนี้ว่า “เทือก” โดยการนำเอารักตีลายแบ่งมาผสมกับน้ำมันยางให้มีจำนวนน้ำมันยางมากสักหน่อยก็จะใช้เป็นกาวสำหรับติดรักได้ดี แต่บางช่างจะใช้กาวลาเท็กซ์ก็ได้ตามแต่จะเลือกใช้

5. งานปิดทอง

งานชิ้นนี้เป็นงานสำคัญและช่างต้องมีความชำนาญมาก แต่โบราณการปิดทองช่างจะใช้รักษาแล้วปิดทอง แต่ในปัจจุบันมีวัสดุอื่นที่ใช้แทนกันได้และสะดวกกว่าคือสีน้ำมัน จากการทดลองที่ได้ผลดีคือเคลือบมันตราอูฐและสีเฟร็กตราทหาร สีที่ใช้ควรเป็นสีเหลืองเพื่อจะช่วยให้ปิดทองได้ง่ายขึ้นเพราะสีเหลืองจะช่วยกลบร่องรอยที่ไม่เรียบร้อยของทองบางส่วนได้ ถ้าต้องการงานค่อนข้างเงาใช้ยางมะเดื่อทาปิดทองก็ได้แต่ความสวยงามและความคงทนสู้ใช้สีน้ำมันไม่ได้

6. งานเขียนหน้าโขน

ผู้ที่เป็นช่างทำหัวโขนต้องศึกษาเรื่องของสีและลักษณะหัวโขนให้เข้าใจ จดจำได้อย่างแม่นยำและถูกต้อง โดยศึกษาจากหัวโขนของโบราณและตำราสีและลักษณะหัวโขนที่กรมศิลปากรได้เคยจัดพิมพ์ไว้ เมื่อเวลาเขียนจะได้ไม่มีการผิดพลาดได้ เพราะสีของหัวโขนเป็นสัญลักษณ์ที่จะบอกให้รู้ว่าหัวโขนนั้นชื่ออะไร

ลำดับขั้นของกรรมวิธีการทำหัวโขนขนาดเล็ก

เมื่อเราได้ศึกษาส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญ รวมทั้งการเตรียมวัสดุอุปกรณ์มาแล้ว ก็เริ่มการทำหัวโขนโดยมีลำดับขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. การปิดกระดาษบนหุ่นหัวโขน
2. การต่อยอดมงกุฎสำหรับหัวที่มียอด
3. การติดประดับลวดลาย
4. การปิดทอง
5. การประดับพลอย
6. การระบายสีและเขียนหน้าโขน

1. การปิดกระดาษบนหุ่นหัวโขน

เมื่อได้ทำการหล่อหุ่นหัวโขนด้วยปูนปลาสเตอร์และตากไว้จนแห้งแล้ว (ดูกรรมวิธีหล่อจากเรื่องหุ่นหัวโขน) ก็นำมาปิดด้วยกระดาษสาทั้งภายในและภายนอกโดยใช้กาวซึ่งทำจากแป้งหมี่ผสมผงซินสี (ซินสีมีขายตามร้านขายยาแผนโบราณเป็นก้อน

เหมือนสารส้มมีสีน้ำเงินเวลาใช้ต้องบิให้ละเอียดแล้วละลายน้ำผสมกับแป้งหมี่ ชินสีน้ำจะช่วยให้กระดาษสาแข็งทนทานขึ้น) วิธีบีให้ฉีกกระดาษสาออกเป็นแผ่นเล็กทาแป้งเปียกแล้วปิดลงไปบนหุ่นหัวโขนให้นิ้วมือกด รีดกระดาษให้เนียนสนิทกับหัวหุ่นและเข้าทุกซอกมุมของใบหน้า การปิดกระดาษควรให้หนาสัก 2 ชั้น จะช่วยให้หัวโขนแข็งแรงขึ้นไม่แตกง่าย ส่วนยอดมงกุฎที่หล่อด้วยปูนก็ต้องปิดกระดาษก่อนเหมือนกับหัว เมื่อปิดเสร็จก็ตากแดดให้แห้งแล้วนำมาขัดด้วยกระดาษทรายละเอียดให้กระดาษที่ปิดหุ่นเอาไว้เรียบดี ถ้าขัดแล้วกระดาษเป็นขุย ก็ใช้แป้งเปียกถูบลงไปบนกระดาษรอยขุยนั้นก็จะเรียบร้อยสะดวกในการเขียนหน้าโขนในลำดับต่อไป

2. การต่อยอดมงกุฎ

ใช้มีดปลายแหลมค่อย ๆ เจาะตรงกลางของส่วนที่สำหรับใช้ต่อยอดบนหัวโขนขนาดของรูให้พอดีกับเดือยของยอดที่ทำไว้ แล้วใช้กาวลาเท็กซ์ทาที่เดือยสวมลงในช่องที่เจาะไว้ จัดดูให้ยอดได้ศูนย์พอดีไม่เอนเอียงแล้วตั้งทิ้งไว้ให้กาวแห้งเพื่อนำไปติดลงต่อไป

3. การตีรักและติดประดับลวดลาย

ส่วนที่ต้องประดับลายได้แก่ส่วนที่เป็นมงกุฎและจอนหูของหัวโขน ถ้าหัวโขนที่ไม่มียอดจำพวกยักษ์โกลันหรือลิงโกลันก็จะติดลายที่เกี่ยวข้องสำหรับคาดศีรษะและจอนหูเท่านั้น การทำลวดลายทำได้โดยการเอารักตีลายที่ทำไว้แล้วมากดลงในแผ่นพิมพ์หิน แต่ก่อนที่จะกดลายต้องทาแม่พิมพ์ด้วยน้ำผสมผงซักฟอกเสียก่อนเพื่อกันมิให้รักติดในร่องพิมพ์ เวลาจะกดลายหรือที่เรียกว่าตีลายนั้นต้องเอารักมาตัดเป็นท่อนสั้น ๆ แล้วใช้ไม้ค้ำรักคลึงรีดรักออกเป็นเส้นขนาดเล็ก ใหญ่ตามแต่ลวดลายที่จะตี จากนั้นก็ใช้ไม้เนี่ยลกดรักลงไปบนแม่พิมพ์ลวดลายให้เต็มถ้ารักไม่เต็มลายที่ได้ออกมาจะไม่คมชัดจนแล้วใช้ไม้เนี่ยลปาดส่วนที่ล้นเกินลายนั้นให้เรียบพอดีกับขอบปลาย และใช้รักนั้นแตะที่หลังลายตอนรักออกจากแม่พิมพ์นำมาวางไว้รอการติดต่อไป

ก่อนจะติดลายต้องทาเทือกลงบนส่วนที่จะติดลายเสียก่อน การทาต้องทาให้ทั่วอย่าทาเทือกให้หนานักเพราะเวลาติดลายแล้วจะจมเทือกหมด และถ้อย่าทาบางเกินไปจะทำให้รักติดไม่ทนทานลายจะหลุดง่าย

เมื่อทาเทือกทั่วแล้วนำลวดลายรักนั้นมาติดเรียงทีละตัวอย่างปราณีตเป็นระเบียบ การใช้ลวดลายนั้นช่างต้องศึกษามาก่อนและหารูปแบบเป็นตัวอย่างไว้ ครั้นเมื่อจดจำได้แม่นยำหรือมีความชำนาญแล้วก็จะสามารถใช้ลายได้ถูกต้องและสวยงาม เมื่อติดส่วนที่เป็นมงกุฎแล้วขั้นต่อไปก็ติดลายที่จอหนู ซึ่งส่วนที่เป็นจอหนูนี้ต้องใช้แผ่นอะลูมิเนียมอย่างบางมาตัดเป็นรูปจอหนูเสียก่อน แล้วนำไปเย็บติดกับหัวโขนด้วยลวดลายให้แน่น จะใช้กาวยาวช่วยติดด้วยก็จะทำให้แข็งแรงยิ่งขึ้น ติดจอหนูแล้วก็ทาเทือกบนแผ่นอะลูมิเนียม ให้ทั่วแล้วตีลายจอหนู ซึ่งจะแกะพิมพ์เป็นรูปจอทั้งแผ่นเลยหรือใช้ติดลายทีละตัวก็ได้ มาติดลงบนแผ่นอะลูมิเนียมนั้นก็ป็นอันสำเร็จการติดลวดลาย

4. การปิดทอง

ก่อนจะปิดทองต้องทิ้งให้รักแห้งเสียก่อนราว 3 วัน จากนั้นเอาเชลแลคทารองพื้นบนตัวลายให้เป็นเงาแล้วทิ้งไว้จนเชลแลคแห้งสนิทก็ทาสีปิดทองได้ การทาต้องทาให้ทั่วทุกซอกทุกมุมของลาย อย่าทาให้หนาหรือบางเกินไป ต้องทาให้เสมอกัน สีจะได้แห้งพร้อมกัน สีน้ำมันชนิดนี้ถ้าเนื้อสีข้นเกินไปให้ใช้น้ำมันสนผสม ทาสีแล้วรอให้สีแห้งแต่ไม่ใช่แห้งสนิทพอให้มีความเหนียวพอสมควร ๆ ปรกติใช้เวลาประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง ลองเอาหลังมือแตะดูก็ได้ ถ้าไม่มีความเหนียวจนติดมือก็ปิดทองได้ ทองที่ใช้ปิดต้องใช้ทองคำเปลวแท้ ๆ (มีขายตามร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์แถวเสาชิงช้า) โดยการปิดทองทาบไปบนตัวลายให้ทั่ว ต้องปิดทอง 2 ชั้น เพราะถ้าปิดชั้นเดียวทองจะปิดไม่เข้าตามซอกลาย ต่อจากนั้นใช้แปรงกระทุ้งทองให้ติดบนตัวลายและขี้ฝุ่นทองให้เข้าตามซอกลายให้ทั่ว (ควรมีกระบะรองผงทองเอาไว้เพราะจะต้องเอาผงทองมาใช้ขี้ตามซอกลายทองจึงจะปิดได้ทั่วถึงกัน) แล้วใช้แปรงขนอ่อนปัดผงทองที่เหลือออกให้หมด ผงทองเก็บไว้ใช้คราวต่อไป

5. การประดับพลอย

การประดับพลอยก็เพื่อช่วยให้หัวโขนนั้นดูสวยงามมีคุณค่าขึ้น พลอยที่ใช้เป็นพลอยกระจกหรือพลอยอัดมีขายเป็นห่อขนาดต่าง ๆ กันมีขายตามร้านแขกข้างวัดสัมพันธวงศ์ (วัดเกาะ) ลำเพ็ง เลือกใช้ตามขนาดของลวดลายที่ใช้ประดับหัวโขน วิธีติดพลอยใช้กาวยาวที่กษัตริย์ยอกลงในร่องของตัวลายที่เรียกว่าร่องพลอย (ลายที่ใช้ในหัวโขนเกือบทั้งหมดต้องทำร่องพลอย) แล้วใช้ขี้ผึ้งกลึงแผ่นเป็นแท่งเล็ก ๆ จิ้มพลอยติดลงไปร่องพลอย ใช้นิ้ว

มือช่วยกระทุ้งพลอยอีกเล็กน้อยเพื่อช่วยให้พลอยติดแน่นไม่หลุดง่าย การติดพลอยนั้นจะต้องติดให้ทั่วทุกลายเว้นลายบางประเภทที่ไม่ต้องใช้พลอยเช่น ลายเส้นต่าง ๆ

6. การระบายสีและการเขียนหน้าโขน

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ช่างทำหัวโขนที่คตินั้นจำเป็นต้องศึกษาเรื่องสีของหัวโขนให้เข้าใจเสียก่อน หัวโขนนั้นจะสวยหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับกรเขียนหน้า นี่เป็นประการสำคัญ

วิธีเขียนจะขอแบ่งเป็นขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่หนึ่ง คือการระบายสีพื้นหน้าโขน เช่น ทศกัณฐ์ก็ลงพื้นสีเขียว หนุมานลงพื้นสีขาว

ไมยราบลงพื้นสีม่วง เป็นต้น สีที่ใช้สามารถใช้ได้หลายประเภททั้งสีโปสเตอร์ สีฝุ่น และสีพลาสติก แต่ไม่ใช่สีน้ำมันลงเป็นอันขาด

ขั้นที่สอง เขียนส่วนที่เป็นคิ้ว ตา ขอบปาก และเครา ตามศัพท์ช่างเรียกว่า “เส้นไพล” โดยจะเรียกว่าเส้นไพลคิ้ว เส้นไพลปาก เป็นต้น สีที่ใช้เขียนเส้นไพลนี้ช่างโบราณได้กำหนดให้ใช้สีเขียวทุกหัว ยกเว้นหัวที่มีหน้าสีเขียวให้เขียนเส้นไพลเป็นสีฟ้าหรือสีครามอ่อน เส้นไพลนี้จะมีขนาดหนากว่าเส้นอื่น ๆ จึงมีการเขียนตัดเส้นไพลด้วยก็จะตัดเส้นไพลส่วนล่างด้วยสีดำและเขียนเส้นดำเล็ก ๆ ตามแนวขวางของเส้นอีกด้วย สมมติเป็นเส้นขน ส่วนด้านบนของเส้นไพลจะเขียนเส้นด้วยยางมะเดื่อแล้วปิดทองคำเปลวและแต้มจุดสีดำเป็นแบบจุดไข่ปลาว่างเป็นระยะ ๆ ไปทั้งเส้น

ขั้นที่สาม เขียนส่วนที่เป็นดวงตา ริมฝีปากและฟัน ริมฝีปากนั้นใช้สีเป็นสามระดับ คือ จากขอบปากใช้สีชมพู ต่อลงมาเป็นสีแดงด้านล่างชิดฟันเป็นสีแดงตัด (สีแดงผสมดำ) โดยทำเป็นระยะจากสีอ่อนไปหาสีเข้ม ส่วนตามและฟันก็ใช้สีขาว ลูกตานั้นใช้สีดำระบายเป็นวงดำคำ ขอบวงดำคำต้องระบายสีฟ้าอ่อนล้อมอีกชั้นหนึ่ง หัวตาและหางตาจะต้องเลเส้นสีแดงอีกเล็กน้อย ส่วนที่เป็นฟันก็ใช้สีดำตัดเส้นแบ่งฟันออกเป็นซี่ ๆ

สำหรับการทำหัวโขนให้พิเศษขึ้นก็ใช้เปลือกหอยมุกกลุเป็นตา ฟันและเขี้ยว ซึ่งต้องใช้ความชำนาญเพิ่มขึ้น การใช้หอยมุกมาประกอบหัวโขนนี้จะช่วยให้หัวโขนนั้นสวยงามและมีคุณค่ายิ่งขึ้น

ขั้นที่สี่ คือการเขียนเส้นส่อ อันเป็นเส้นลายบนหน้าโขนโดยมีที่มาจากรอยย่นต่าง ๆ บนใบหน้าของคนตามธรรมชาติ การเขียนเส้นสื่อนี้จะทำให้หัวโขนดูมีชีวิตชีวาสวยงามขึ้น และเป็นการแสดงออกของอารมณ์ของตัวโขนได้สมบูรณ์ ตามหลักของโบราณเส้นส่อจะใช้สีเป็น 3 ระยะเหมือนการเขียนริมฝีปากคือ ชมพู แดง แดงตัด ไล่สีอ่อนมาจากขอบด้านนอก สีเข้มอยู่ด้านใน ทั้งยังมีเส้นพิเศษคือ เส้นทองซึ่งเขียนด้วยยางมะเดื่อแล้วปิดทอง เขียนเหนือเส้นสีชมพูอีกเส้นหนึ่ง

เส้นส่อนี้จะเขียนเกาะไปตามเส้นไพลต่าง ๆ การเขียนมีลักษณะเป็นเส้นขาดเป็นช่วง ๆ ทั้งนี้ต้องดูจากแบบหัวโขนจริงเป็นหลัก

ขั้นที่ห้า การเขียนลายผ้าปิดทำทอยหัวโขน โบราณนิยมเขียนเป็นลายกนกเปลว ลายก้านขด หรือลายใบเทศ อาจจะใช้รักดีลายมาปั้นหรือดีลายมาประดับแล้วปิดทองก็ได้ สำหรับหัวพิเศษ เช่น หัวทศกัณฐ์ ซึ่งตามลักษณะจะมีหน้าถึง 10 หน้า ต้องใช้รักดีลายพิมพ์แบบหน้ายักษ์เล็ก ๆ มาติดตรงส่วนท้ายทอย 3 หน้าและที่ยอดอีก 5 หน้า รวมหน้าพรหมที่ยอดบนสุด 1 หน้า และหน้าจริงอีก 1 หน้า รวมเป็น 10 หน้า หน้ายักษ์เล็ก ๆ นั้นระบายสีคล้ายหน้าใหญ่แต่ลดส่วนละเอียดลงบ้าง

ขั้นสุดท้าย คือการติดเขี้ยว วัสดุที่ใช้ทำเขี้ยวได้ เช่น หอยมุก งาช้าง กำไลพลาสติก ซึ่งต้องขัดแต่งด้วยตะไบให้มีลักษณะเหมือนเขี้ยวแล้วนำไปติดที่ปากหัวโขน กาวที่ใช้ควรใช้กาวอีพอกซึ่งจะแข็งแรงกว่ากาวชนิดอื่น แล้วใช้รักดีลายแผ่บาง ๆ มาหุ้มเป็นปลอกเขี้ยวแล้วปิดทอง ส่วนหัวลิงใช้ปั้นเป็นเขี้ยวเล็ก ๆ เหมือนดอกมะลิตูม หรือใช้หอยมุกขัดแต่งให้เป็นเขี้ยวติดก็ได้ หัวลิงจะมีเขี้ยว 6 เขี้ยว การติดเขี้ยวนี้เป็นขั้นปลีกย่อยที่จริงควรจะทำไว้เสียตั้งแต่ขั้นติดประดับลวดลาย

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นกรรมวิธีทำหัวโขนขนาดเล็กที่ค่อนข้างจะละเอียดสมบูรณ์แบบพอสมควร เหมาะสำหรับนักศึกษาที่เคยผ่านการทำงานในวิชานี้มาแล้วจะมีความเข้าใจเป็นอย่างดี ส่วนผู้สนใจอื่น ๆ ที่ต้องการนำไปประกอบการค้นคว้าระดับความรู้หรือจะนำไปปฏิบัติ ควรจะได้ศึกษาจากของจริงมาก่อน มิฉะนั้นจะทำความเข้าใจได้ยากดังที่กล่าวไว้แล้วในบทนำ

บทที่ 2

การเขียนลายรดน้ำ

ลายรดน้ำ เป็นชื่อเรียกงานประณีตศิลป์ของไทยชนิดหนึ่ง ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีขั้นตอนการทำงานที่ละเอียดอ่อน ซับซ้อน โดยอาจจัดให้อยู่ ในงานจิตรกรรมประเภทเอกรงค์ (Monochrome) ได้ เพราะลวดลายหรือรูปภาพ ที่ได้จากการเขียนสีด้วยน้ำยาหรดาล ปิดทองแล้วรดน้ำเสร็จแล้ว จะมีเพียงสีเดียวคือสีทอง บนพื้นรักสีดำเท่านั้น

งานลายรดน้ำนี้ส่วนใหญ่ จะเขียนเพื่อประดับตกแต่ง อาคารสถานที่ เช่น ประตู หน้าต่าง ฝาผนัง ภายในโบสถ์วิหาร เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีงานที่เขียนขึ้น เพื่อประดับตกแต่งสิ่งของ เครื่องใช้ไม้อ้อยต่างๆ อีกสารพัดอย่าง ด้วยคุณสมบัติเฉพาะตัว ที่สวยงาม และคงทนถาวร อาทิเช่น ตะลุ่ม โตก พาน ถาด หีบ ฝา ใบประดับหน้าคัมภีร์ใบลาน ฉากลับ แล หนังสือ หัวโขน ตู้พระธรรม ฯลฯ

ประวัติโดยสังเขป

การเขียนลายรดน้ำนั้น ช่างไทยได้คิดประดิษฐ์ทำกันมานานแล้ว โดยเชื่อว่าน่าจะพามาตั้งแต่ครั้งสุโขทัยเป็นราชธานี โดยปรากฏหลักฐานจากจดหมายเหตุ เรื่อง "พระราชไมตรีจากกรุงสยามและกรุงจีน" เมื่อครั้งพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ปกครองกรุงสุโขทัยว่า มีการส่งทูต ส่งพระราชสารอักษร เขียนด้วยลายรดน้ำทอง กับเครื่องบรรณาการไปถวายกษัตริย์จีน จึงสันนิษฐานว่า การเขียนลายรดน้ำทองนี้ น่าจะเป็นวิธีการเดียว หรือใกล้เคียงกับที่ทำกันในปัจจุบัน

ขั้นตอนการทำลายรดน้ำ

ผู้ต้องการศึกษา ขั้นตอนการทำลายรดน้ำนั้น จำเป็นจะต้องรู้จักอุปกรณ์ทุกชนิดอย่างละเอียด ซึ่งโดยส่วนใหญ่ มักจะเป็นวัสดุจากธรรมชาติ ที่ใช้กันมาตั้งแต่โบราณ อาทิ "รัก" ซึ่งเป็นยางไม้ ที่ได้จากต้นรักมีสีดำ เป็นหนึ่งในวัสดุสำคัญในการทำลายรดน้ำ และในตัวรักเองยังแบ่งออกเป็น รักน้ำเกลี้ยง รักเช็ด รักสมุก และยังมีวัสดุอุปกรณ์อื่นๆ ประกอบอีกมาก รวมถึงขั้นตอน วิธีการทำ และการเตรียมอุปกรณ์ ที่ละเอียดอ่อนซับซ้อน ซึ่งผมเห็น

ว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ควรจะอธิบายให้ละเอียด รวมถึงมีภาพประกอบเพื่อช่วยในการอธิบาย แต่เพียงพื้นที่ในระเบียบ ถาม-ตอบศิลปะนี้ ไม่อาจเพียงพอได้

ขั้นตอนของการทำลายรดน้ำเพื่อให้ได้งานออกมาแต่ละชิ้นนั้นก็น่าพิศวงยิ่งกว่า เพราะนอกจากต้องใช้ฝีมือ ความชำนาญของช่างแล้ว คนทำยังยึดกรรมวิธีแบบโบราณที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษนานหลายร้อยปี

กรรมวิธีการทำน้ำยาหรดานสำหรับเขียนลายรดน้ำ

ส่วนผสมน้ำยาหรดานมี 3 อย่างคือ

1. หรดานเป็นหินแข็งสีเหลือง มีความแข็งมากหาซื้อได้ตามร้านขายยาแผนโบราณ ราคาสูงพอควร
2. กาวกะดิน บางแห่งเรียกกาวเม็ด มีลักษณะเป็นก้อนกลม ๆ สีเหลืองใส มีขายตามร้านขายยาแผนกโบราณหรือร้านขายสี ราคาประมาณกิโลกรัมละ 75 - 80 บาท
3. ฝักส้มป่อย มีมากทางภาคเหนือและภาคอีสาน ในกรุงเทพฯหาซื้อได้ตามร้านขายยาแผนโบราณ มีลักษณะเป็นฝักคล้ายฝักมะขามแต่แบนกว่ามีรสฝาด ใช้ฝักที่ตากแห้งแล้ว

การเตรียมส่วนผสมน้ำยาหรดานหรดาน

นำมาตำในครกหินให้ละเอียดเป็นฝุ่น แล้วกรองด้วยผ้ากรองอย่างละเอียดอีกครั้ง นำเอา ผงหรดานมาแช่น้ำไว้เพื่อล้างความเค็มทิ้งไว้ให้นอนก้นประมาณ 1 วัน กรินน้ำใส ๆ ข้าง บนทิ้งแล้วใส่น้ำใหม่ใช้ไม้กวนแล้วทิ้งไว้ให้นอนก้นพอหรดานนอนก้นก็เทน้ำใส ๆ ข้าง บนทิ้ง ทำอย่างนี้ประมาณ 5 ครั้ง หรือมากกว่านี้ก็ยังดี เมื่อจะใช้กรินน้ำทิ้งตากแดดให้ แห้งแล้วนำมาเพื่อผสมทำน้ำยาต่อไป

กาวกะดิน

นำมาทุบให้ละเอียดใส่น้ำแล้วตักคนให้กาวละลาย มีความข้นหรือเหนียวขนาดน้ำเชื่อมข้น ๆ แล้วนำมากรองด้วยผ้าให้สะอาดเก็บใส่ขวดไว้ใช้ผสมทำน้ำยาหรดาน

ฝักส้มป่อย

นำฝักที่แห้งแล้วมาต้มเหมือนชงน้ำชา ให้น้ำมีสีเป็นสีชาแก่ ๆ ก่อนจะต้มปิ้งฝักส้มป่อยเสียก่อน จะได้น้ำที่มีรสเปรี้ยวฝาดดี ซึ่งมีคุณภาพในการใช้งานทำให้เวลารดน้ำ

แล้วน้ำ ยากจะหลุดง่าย ก่อนจะใช้ต้องกรองให้สะอาดเสียก่อน แล้วเก็บไว้ในขวด น้ำส้มป่อย
นี้ถ้า ทิ้งไว้นานมักจะขึ้นราเป็นฝ้าเวลาจะใช้ต้องกรองอีกครั้ง

วิธีผสมน้ำยา

หาโถรงบทยานขนาดใหญ่หนึ่งใบแล้วเอาหรดานที่เตรียมไว้แล้วใส่ลงในโถรงบหน้า
กาว กะดินลงไปใช้สากกวนบดให้หรดานและกาวเข้ากันแล้วจึงใส่น้ำฝักส้มป่อย ปริมาณ
น้ำฝักส้มป่อยจะใส่มากประมาณก่อน ๆ โถรง กวนส่วนผสมให้เข้ากัน วิธีทดสอบดู น้ำยา
นั้นใช้ได้หรือไม่โดยการเอาน้ำยามาลองระบายลงบนพื้นวัสดุที่ใช้เขียน เช่น พื้น รั้วหรือแผ่น
พลาสติกระบายแล้วทิ้งให้แห้งเอนิ้วมือลูบดู ถ้าน้ำยาที่เขียนไว้หลุดเป็นเพราะกาวน้อย
ไปต้องเติมกาวลงไปอีก ถ้าเขียนแล้วเส้นที่เขียนนั้นเป็นมัน สีของน้ำยาจาง เวลาเขียนรู้สึก
เหนียวเร็ว บางทีเมื่อแห้งแล้วสีร่อนหลุดออก ถ้าเป็นเช่นนี้แสดงว่ากาวมากไป ก็ให้เติมหร
ดานและน้ำฝักส้มป่อยอีก เมื่อทดลองจนน้ำยาใช้การได้ก็คือเมื่อเขียนแล้วติดแน่น แห้งเร็ว
เวลารดน้ำก็หลุดง่าย ก็จะได้น้ำยาที่มีคุณภาพดี

ในการที่จะเอาน้ำยามาใช้นั้น ควรแบ่งออกมาใส่ในโถรงเล็กต่างหาก ส่วนโถรง
ใหญ่ก็ควรทำฝาปิดเสียหรือใส่ขวดที่มีปากขวดกว้าง ๆ ก็ได้ เมื่อทิ้งไว้นานมักจะขึ้นราเป็น
ฝ้าเวลาใช้ก็ลอกเอาแผ่นราออกเสียก่อนก็นำไปใช้เขียนได้

การเตรียมพื้นสำหรับเขียนลายรดน้ำ

วัสดุที่จะนำมาเป็นพื้นสำหรับเขียนลายรดน้ำดีที่สุดคือ ไม้ ซึ่งปัจจุบันนิยมใช้ไม้
ประเภทแผ่นไม้อัดเพราะหาง่ายและราคาถูกกว่าแผ่นไม้จริง ๆ แต่ก็ยังมีที่สะดวกกว่าใช้ไม้
อีกก็คือ แผ่นพลาสติก ในอันดับแรกจะขอกล่าวถึงการเตรียมพื้นด้วยไม้หรือไม้อัด
เสียก่อน

สิ่งสำคัญในการเตรียมพื้นคือ ยางรักหรือรักน้ำเกลี้ยง (คือยางรักที่นำมากรองเอา
ยางหยาบ ๆ ที่ผสมอยู่ออกเสียชั้นหนึ่งแล้ว) ซึ่งการทำพื้นรักในสมัยก่อนนั้นมีขั้นตอนและ
กรรมวิธีมากมายแต่ปัจจุบันมีกรรมวิธีที่เร่งรัดให้เร็วขึ้นคือใช้สีโป้วทารองพื้นบนกระดาน
เสียก่อนเพื่ออุดร่องไม้ ทิ้งไว้ให้แห้งแล้วขัดด้วยกระดาษทรายน้ำให้เรียบ จากนั้นใช้รักน้ำ
เกลี้ยงทาบนแผ่นไม้ที่ขัดสีเรียบเรียบร้อยแล้วประมาณ 3 ชั้น การทารักแต่ละชั้นต้องรอให้รักที่

ทาไว้ก่อนนั้นแห้งสนิท วิธีที่จะให้รักที่ทาไว้นั้นแห้งเร็วต้องใช้วิธีบ่มรักคือให้รักแห้งด้วยความชื้นของไอน้ำ โดยการนำผู้เตรียมเอาไว้เมื่อทาร์กแล้วก็นำไปวางไว้ในตู้เป็นชั้นที่ชั้นล่างหากระسوبผ้าชุบน้ำให้โชกปูเอาไว้แล้วปิดตู้เพื่อบ่มรัก ทิ้งไว้ประมาณ 2 วันรักก็จะแห้ง แต่ถ้ายังไม่แห้งสนิทต้องบ่มต่อไปจนกว่าจะแห้งดีจึงนำมาทาร์กอีกชั้นได้

เมื่อทาร์กรักรับ 3 ชั้น แล้วต้องขัดด้วยกระดาษทรายอย่างละเอียดปอกผิวรักให้เรียบดีอีกครั้ง (เวลาขัดต้องขัดกับน้ำ) จากนั้นเป็นการทาร์กชั้นสุดท้ายคือทาร์กมัน ซึ่งเป็นรักที่กรองอย่างดีการกรองด้วยผ้าเนื้อละเอียดเพื่อกรองเอาาก เศษผลเล็ก ๆ ออกให้หมด รักที่ได้จะมีความมันเป็นเงางาม ในกรณีที่รักชั้นเกินไปทำให้กรองลำบากไม่คอยไหลควรเอารักที่จะกรองออกตากแดดเสียก่อนรักจะอ่อนตัวลง หรือจะให้น้ำมันสนน้ำมันการะบุนอย่างใดอย่างหนึ่งผสมของไปบ้างเล็กน้อย รักก็จะไล่ขึ้น ข้อควรระวังคือต้องกรองรักในที่ที่ไม่มีฝุ่นละอองหรือเวลาทาร์กควรทางในห้องที่ที่ไม่มีฝุ่นละ การทาร์กมันนั้นมีวิธีทาด้วยแปรงจีน หรือจะใช้เกรียงเขาควยปาดให้เรียบก็ได้จากนั้นก็นำไปเข้าสู่บ่มรักทิ้งไว้จนแห้งสนิทจึงจะนำมาใช้เขียนลายรดน้ำได้

ส่วนการที่จะใช้แผ่นพลาสติกเขียนนั้นควรใช้แผ่นพลาสติกที่มีความหนาสักหน่อย ทั้งนี้เพื่อความทนทานและสีที่ใช้ก็ควรเป็นสีดำเหมือนกับพื้นรัก การใช้แผ่นพลาสติกสำหรับเขียนลายรดน้ำนี้จะเสียในคุณค่าของงานไปบ้างแต่ก็สามารถใช้งานได้ดี สะดวกรวดเร็ว ประหยัดเวลาในการเตรียมพื้น ซึ่งเหมาะสมกับภาวะปัจจุบันเป็นอย่างดี

แผ่นพลาสติกนี้เป็นชนิดเดียวกับที่ใช้ทำป้ายโฆษณา มีจำหน่ายในกรุงเทพมหานครวงเวียน 22 กรกฎาคม ถนนไมตรีจิต

กรรมวิธีการเขียนลายรดน้ำ

การเขียนลายรดน้ำแบ่งเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

1. การออกแบบลวดลายและการปรุลาย
2. การทำความสะอาดพื้นรักที่ใช้เขียน
3. การโรยแบบลวดลาย
4. การเขียนลายด้วยน้ำยาหรดาล
5. การเช็ดรักและปิดทอง

6. การรดน้ำ

1. การออกแบบลวดลายและการปรุลาย

เมื่อได้เขียนลวดลายตามที่ต้องการแล้วใช้กระดาษไขลอกลายเสียก่อนแล้วใช้เข็มปลายแหลมเจาะไปตามเส้นลวดลายนั้นให้รูเล็ก ๆ ถี่ ๆ ซึ่งเรียกว่า ปรุลาย เวลาปรุใช้กระดาษหนังสือพิมพ์รองใต้แผ่นกระดาษไขหลาย ๆ ชั้นไม่ควรใช้แผ่นโฟมรองรูที่ปรุจะใหญ่เกินไป และการปรุลายนั้นควรปรุเฉพาะเส้นเค้าโครงส่วนใหญ่ของลาย ในส่วนที่ละเอียดมากนั้นไม่ควรปรุเพราะเมื่อเวลาโรยลายออกมาแล้วลายที่ออกมาจะยุ่งดูไม่รู้ลวดลายเลย

2. การทำความสะอาดพื้นที่รักที่ใช้เขียน

โดยการนำแผ่นรักหรือแผ่นพลาสติกมาล้างด้วยน้ำดินสอพอง (จะผสมผลซักฟอกไปด้วยก็ดีให้ผิวหน้าของกระดาษรักหรือแผ่นพลาสติกนั้นสะอาดราบน้ำมัน กราบเหงื่อหรือกราบสกปรกต่าง ๆ ให้หมดไปมิฉะนั้นจะปิดทองไม่ติด อีกทั้งช่วยลดความมันของผิวแผ่นพลาสติกเมื่อเวลาเขียนจะได้เขียนติดเส้นหรือนานไม่วูบ เมื่อล้างกระดาษด้วยดินสอพองและน้ำผงซักฟอกแล้วต้องใช้น้ำสะอาดล้างอีกครั้งจึงนำไปผึ่งให้แห้ง

3. การโรยแบบลวดลาย

เอากระดาษไขที่ปรุลายแล้วมาวางทาบบนแผ่นรักหรือแผ่นพลาสติกที่เตรียมไว้แล้วยึดมุมทั้งสี่ให้แน่นใช้ลูกประคบดินสอพองลูบไปบนลายที่ปรุให้ทั่ว ผงดินสอพองจะผ่านรูเข็มที่ปรุไว้ลงไปติดบนพื้นรักเป็นลวดลายตามต้องการ แล้วยกเอาแบบโรยลายออกถ้าแบบที่โรยแล้วเคลื่อนดูไม่ออกหรือติดไม่ชัดก็เอาผ้าลบทิ้งแล้วโรยแบบใหม่

4. การเขียนลายด้วยน้ำยาหราน

ก่อนที่จะเริ่มเขียนต้องทำสะพานมือสำหรับรองเขียนเสียก่อนเพื่อมิให้อุ้งมือถูกพื้นที่เขียน เพราะมือบางคนอาจมีเหงื่อจะทำให้พื้นสกปรกด้วยคราบเหงื่อเวลาปิดทองแล้วทองจะไม่ติด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทำสะพานมือไว้สำหรับรองมือเวลาเขียน ส่วนผู้ที่ที่ใช้เขียนลายควรใช้ภูกันเบอร์ 0 พิเศษ ซึ่งเป็นภูกันที่มีขนยาวกว่าภูกันเบอร์ 0 ธรรมดาทำให้เขียนเส้นได้ยาวไม่ต้องจุ่มสีบ่อย ๆ เพราะขนภูกันอุ้มสีได้มากกว่าชนิดธรรมดา

หรานที่ใช้เขียนนั้นแบ่งมาใส่โถงเล็กแล้วต้องหมั่นคนเสมอ ๆ เวลาเขียนเพราะหรานนั้นมักนอนกันเร็ว วิธีเขียนก็เขียนด้วยน้ำยาหรานไปตามเส้นลวดลายที่ปรุ

เอาไว้ ส่วนลายละเอียดก็ใส่ภายหลังให้สมบูรณ์ เมื่อเขียนเส้นลวดลายเรียบร้อยแล้วต้องถมพื้นที่ไม่ใช่ลายให้ทั่ว เสร็จแล้วทิ้งไว้ให้แห้งแต่ไม่ควรทิ้งไว้นานหลายวัน เมื่อहरดานแห้งแล้วก็เช็ดรักปิดทองได้เลยแต่ถ้าอากาศชื้น เช่น หน้าฝนหรดาลนมักขึ้นไม่แห้งสนิทต้องใช้ไฟฟ้าพวกสปอตไลท์ช่วย

5. การเช็ดรักปิดทอง

รักที่จะนำมาเช็ดเพื่อปิดทองนั้นมีวิธีทำดังนี้คือ ใช้รักมันที่ใช้ทาแผ่นกระดานมาผสมกับน้ำมันขากแล้วตั้งไฟอ่อน ๆ กวนให้เข้ากันราวครึ่งชั่วโมงก็ใช้ได้ ที่ต้องตั้งกวนบนไฟนั้นเพื่อต้องการไล่น้ำที่มีอยู่ในยางรักออกให้หมดถ้าใช้รักแท้ ๆ ไปเช็ดน้ำยาหรดาลนจะหลุดได้

วิธีเช็ดใช้ไม้ตะกร้อเช็ดเล็กน้อยไปแต้มบนพื้นลายที่เขียนไว้ให้ทั่วแล้วจึงใช้สำลีเช็ดถอนรักให้เหลือเพียงบาง ๆ วิธีเช็ดสำคัญต้องเช็ดหมุนสำลีนวนไปมาให้ทั่วเฉพาะลวดลายที่เขียน ถ้าไม่เช็ดจนสำลีแล้วสำลียะติดบนแผ่นกระดานเป็นขนเมื่อเช็ดรัก - ถอนรักดีแล้วใช้ทองคำเปลวบริสุทธิ์ปิดลงไปให้ทั่วตามลายแล้วใช้นิ้วมือกวาดทองให้ติดสนิททั่วลวดลาย ถ้ายางส่วนไหนเป็นรอยค้างทองติดก็ใช้นิ้วมือตะกร้อทองแผ่นใหม่ปิดทับลงไปอีก แล้วกวาดทองให้เป็นเนื้อเดียวกัน จากนั้นก็ใช้สำลีสะอาดมากวาดให้เรียบร้อยอีกครั้งหนึ่ง จึงนำไปรดน้ำได้

6. การรดน้ำ

ใช้แผ่นกระดาษทองที่เหลือมาชุบน้ำให้โชกปิดทับลงไปบนลายที่ปิดทองเอาไว้แล้วให้ทั่ว รอสักครู่ก็ใช้มือค่อย ๆ ถูกระดาษทองที่ปิดนั้นออก จะเห็นว่าเส้นหรดาลนที่เขียนไว้นั้นหลุดออกเมื่อถูกน้ำ กลายเป็นเส้นลายสีดำของพื้นรัก ส่วนที่ไม่ได้เขียนน้ำยานั้นทองก็จะติดอยู่ ใช้สำลีสบน้ำถูเบาเศษทองที่หลุดออกให้หมด (เศษผงทองนี้เก็บไว้มาก ๆ แล้วขายได้ไม่ควรทิ้ง) แล้วรดน้ำสะอาดหลาย ๆ ครั้งจนทองที่ติดเส้นหรดาลนหลุดออกหมด ก็จะได้ลายรดน้ำที่สมบูรณ์

รักสำหรับที่ใช้กับงานลายรดน้ำมี 3 ชนิด คือ

1. รักน้ำเกลี้ยง คือ ยางรักที่ผ่านการกรองเอากากออกจนเป็นน้ำยางที่สะอาดบริสุทธิ์
2. รักสมุก คือ ยางรักน้ำเกลี้ยงที่ผ่านการผสมกับสมุก อันได้แก่ ถ่านใบตองแห้ง ถ่านใบหญ้าแห้ง เป็นต้น

3. รักเช็ด คือ ขยี้รักน้ำเกลี้ยงนำมาเคลือบไฟเพื่อไล่ความชื้น ใช้สำหรับเช็ดบนพื้นลวดลายที่เขียนน้ำยาหรดาลให้เกิดความเหนียว เตรียมที่จะปิดด้วยทองคำเปลวแท้ 100%

กรรมวิธีในการเตรียมพื้นผิววัสดุด้วยวิธีดั้งเดิมนั้น มีความซับซ้อนและยุ่งยากมาก กล่าวคือ ต้องเตรียมรักสมุก (สมุก คือ วัสดุที่นำมาผสมกับรักน้ำเกลี้ยงให้มีเนื้อสำหรับอุดร่องรอย และปรับแต่งผิววัสดุให้เรียบ) เมื่อได้รักสมุกนำมาทาเกลี่ยบนพื้นไม้ หรือพื้นผิววัสดุอื่นที่จะใช้เขียนลายรดน้ำ การทาเกลี่ยนี้มีลักษณะคล้ายกับการโป้วสีรถยนต์ เพื่อให้พื้นผิววัสดุเป็นพื้นระนาบ และเรียบ จุดประสงค์ในการทาเกลี่ยรักสมุกนั้นเพื่อการอุดร่องรอย เสี้ยนไม้ให้เรียบนั่นเอง เมื่อทาเกลี่ยสมุกเรียบร้อย นำพื้นผิวนั้นเข้าไปในตูบ่มรัก (ตูบ่มรักนี้ทำขึ้นสำหรับบ่มให้ยางรักแห้งเร็วขึ้น มีลักษณะเป็นตู้สี่เหลี่ยม ภายในบุด้วยกระดาษพรหม น้ำจันทน์เพื่อให้ภายในตู้เกิดความชื้น ยางรักเมื่ออยู่ในอากาศที่ชื้นจะทำให้ยางรักแห้งและแข็งตัว) เมื่อรักสมุกที่บ่มไว้แห้งสนิทจึงนำมาขัดด้วยกระดาษทรายน้ำให้เรียบ และเก็บซ่อมร่องรอยที่ไม่เรียบร้อย ด้วยวิธีการทาเกลี่ยรักสมุก บ่มให้แห้ง และขัดด้วยกระดาษทรายน้ำให้เรียบร้อยอีกครั้ง เมื่อพื้นผิวเรียบเนียนแล้วจึงทาด้วยรักน้ำเกลี้ยงประมาณ 3 – 4 ครั้ง จนพื้นผิวเรียบเนียน และขึ้นเงา จึงนำไปใช้งานได้

งานศิลปะลายรดน้ำจะมีคุณค่าที่ความงามของลวดลายทองบนพื้นสีดำ ความเข้มข้นเงาของพื้น

วัสดุ-อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ศิลปะลายรดน้ำแบบปัจจุบัน

1. พื้นผิววัสดุที่ใช้เขียน (ต้องมีลักษณะเป็นพื้นเรียบ ไม่มีพื้นผิวขรุขระหรือเป็นร่อง และต้องมีพื้นผิวคงที่ไม่ยืดหยุ่น) ตัวอย่าง เช่น ไม้ พลาสติก กระดาษ กระจก กระเบื้อง โลหะ หิน ฯลฯ
2. น้ำยาหรดาล (มีส่วนประกอบ คือ สีโปสเตอร์สีเหลือง ซึ่งใช้แทนหินหรดาล, น้ำฝักส้มป่อย, น้ำกาวยะดิน)
3. ดินสอพอง (จะทำเป็นลูกประคบไว้โรยแบบ และใช้สำหรับทำความสะอาดพื้น เรียกว่าการสอพื้น)
4. สะพานรองมือ
5. แบบลวดลายหรือรูปภาพ และกระดาษไข พร้อมเข็มปรุลาย
6. พู่กันเบอร์ 0 พิเศษ (ใช้สำหรับตัดเส้นและถมพื้นหลัง หากพื้นหลังมีบริเวณกว้างมาก ๆ)

อาจใช้ก๊วนเบอร์ที่ใหญ่ก็ได้)

7. โกร่งบดยา (ใช้สำหรับปรงน้ำยา)
8. ยางรักแท้ 100 % (ใช้สำหรับทำเป็นรักเช็ด)
9. ทองคำเปลวแท้ 100 %
10. ผ้าหรือสำลี

ขั้นตอน และกรรมวิธีการสร้างสรรค์ศิลปะรดน้ำแบบปัจจุบัน มีขั้นตอนดังนี้

1. การเตรียมพื้นผิววัสดุที่จะเขียน (แผ่นพลาสติกสีดำ)

ขั้นตอนแรกในการสร้างสรรค์ศิลปะรดน้ำ คือการเตรียมพื้นผิววัสดุ เพราะพื้นผิวบางชนิด มีความสกปรก

มีคราบมันทำให้เขียนน้ำยาไม่ติดวิธีการคือนำดินสอพองละลายกับน้ำสะอาดคนจนเข้ากันมีลักษณะข้นนำไปเคลง

ลงบนแผ่นพลาสติกสีดำด้วยพองน้ำให้ทั่วจนกว่าดินสอพองจะติดกับแผ่นพลาสติกทั้งแผ่นปล่อยทิ้งไว้ให้แห้งสนิทเมื่อน้ำดินสอพองแห้งสนิทจะมีสีขาวนวลจากนั้นใช้สำลีหรือผ้าสะอาดเช็ดลบดินสอพอง

ที่เคลือบแผ่นพลาสติกออกให้หมด จะได้แผ่นพลาสติกสะอาด พร้อมทั้งจะเขียนลวดลายได้

2. การนำรูปภาพและลวดลายมาใช้ และการปรุลาย

การนำรูปภาพและลวดลายมาใช้เขียนลายรดน้ำนั้น ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของลวดลายกับพื้นที่ที่จะเขียน ถ้าเป็นพื้นที่สี่เหลี่ยม ลวดลายควรอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมด้วย ถ้าเป็นวงกลม เช่นเขียนใส่จานลวดลายก็ควรเป็นรูปวงกลมด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมและความสวยงามลงตัวของชิ้นงาน

เมื่อได้แบบลวดลายตามที่ต้องการแล้ว เราจะสร้างแบบปรุไว้สำหรับโรยแบบ ให้นำ

กระดาษไขวางบนแบบลวดลาย ผนึกให้กระดาษไขติดกับแบบลวดลาย ใช้เข็มเจาะตามเส้นของลวดลายให้เป็นเส้นประ

ให้ช่องไฟมีความสม่ำเสมอ ในการปรุลายควรใช้หนังสือพิมพ์รองไว้ด้านล่าง จะทำให้ปรุลายได้ง่ายและสะดวกขึ้น

3. การปรุ้งน้ำยาหรดาล

วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ปรุ้งน้ำยาหรดาล ประกอบด้วย โกร้งบดยา สีโปสเตอร์สีเหลือง น้ำฝัก สัมป่อย

และน้ำกาวยกระดิน นำส่วนผสมทั้ง 3 อย่าง ใส่ลงในโกร้งบดยา คนให้เข้ากัน สังเกตความข้นและเหนียวของน้ำยา หากข้นเกินไปให้ใส่น้ำฝักสัมป่อย ถ้าน้ำยาเหลวเกินไปให้เติมสีโปสเตอร์ในน้ำยาคนให้เข้ากัน เมื่อได้น้ำยาแล้วใช้พู่กันจุ่มน้ำยาเขียนเส้นเล็กๆ ลงบนพื้นผิววัสดุ เพื่อทดสอบคุณภาพของน้ำยา รอให้น้ำยาแห้งใช้นิ้วมือถูไปมาบนเส้นที่เขียน หากเส้นไม่หลุดล่อน แสดงว่าน้ำยาใช้ได้ หากเส้นที่เขียนนั้นหลุด ให้เติมกาวยกระดินเพิ่มลงไป และให้สังเกตสีของน้ำยาที่เขียนด้วย ว่าเห็นได้เด่นชัดหรือสีจางเกินไป หรือไม่ ถ้าเส้นสีจางจนไม่มองเห็นแสดงว่า สีโปสเตอร์น้อยเกินไป ให้เพิ่มสีโปสเตอร์ลงไปในน้ำยา

4. การโรยแบบ

นำกระดาษไขที่ได้ทำการปรุลงไว้แล้ว วางลงบนแผ่นพลาสติกที่จะใช้เขียนลวดลาย นำลูกประคบที่ห่อด้วยผงดินสอพองบดละเอียดลูบไปมาบนแบบปรุให้ทั่วทั้งภาพ (เวลาลูบให้ลูบไปในทางเดียวกัน) เมื่อลูบผงดินสอพองจนทั่วแล้ว ยกแบบปรุขึ้น ผงดินสอพองจะลงตามรูของแบบปรุที่ได้เจาะไว้ ปรากฏเป็นเส้นปะทำให้เราเห็น เส้นปะของลวดลายและตัวภาพได้อย่างชัดเจน

5. การเขียนตัดเส้นลวดลายและการถมพื้นหลัง

ใช้พู่กันเบอร์ 0 พิเศษ จุ่มน้ำยา ในโกร้งบดยาที่ปรุไว้ เขียนตามเส้นประที่ปรากฏบนแผ่นพลาสติก โดยใช้สะพานรองมือวางพาดผ่านลวดลายเพื่อไม่ให้มือสัมผัสกับลวดลาย เพราะจะทำให้ลวดลายลบเลือนไป เมื่อตัดเส้นเสร็จ ทำการถมพื้นหลัง (ระบายพื้นหลัง) ด้วยน้ำยาเพื่อกันไม่ให้ทองคำเปลว ติดในส่วนพื้นหลัง

6. การลงรักปิดทอง

เมื่อถมพื้นหลังเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทิ้งไว้ให้น้ำยาแห้งสนิท ใช้ด้ามพู่กันจุ่มยางรักเช็ดแถมลงบน

ลวดลายที่ได้เขียนไว้เป็นระยะ ๆ จากนั้นทำการเช็ดยางรักด้วยผ้าหรือสำลี ให้เช็ดยางรักจนไปมา ละเลงยางรักเคลือบบนผิวลวดลายจนทั่ว จากนั้นเปลี่ยนใช้ผ้าที่สะอาด เช็ดทองยางรักออกสัก 2 รอบ ให้เหลือความเหนียวเพียงเล็กน้อย (ขั้นตอนนี้ต้องกระทำบ่อย ๆ อาศัย

ความชำนาญ) เมื่อช่างรักมีความเหนียว

ได้ที่ ปิดด้วยทองคำเปลวแท้ 100% เรียงให้แผ่นทองทับเกยกันไปเรื่อย ๆ จนเต็มทั้งลวดลาย จากนั้นใช้นิ้วมือลูบทองบริเวณลวดลายที่ต้องการปิดทอง เพื่อให้เนื้อทองคำเปลวแท้ 100% แนบติดสนิทกับลวดลายบนแผ่นพลาสติก ทำเช่นนี้จนเรียบทั้งแผ่น

7. การรดน้ำ

เมื่อปิดทองเรียบร้อยแล้ว ใช้กระบอกฉีดน้ำใส่น้ำสะอาดฉีดลงบนลวดลายที่ปิดทองแล้วจนทั่ว รอสักพัก ให้น้ำยาพองตัว (เมื่อน้ำยาถูกน้ำจะพองตัวและล่อนหลุดออก) ใช้นิ้วมือลูบเศษทองเบาๆ

และทำความสะอาดด้วยน้ำสะอาดจะได้ผลงานศิลปะลายรดน้ำที่สวยงาม ไปได้เป็น

เครื่องประดับตกแต่ง

อีกชิ้นหนึ่ง

นอกจากวัสดุอุปกรณ์ที่มีค่าและกรรมวิธีที่สลับซับซ้อน ยังต้องอาศัยฝีมือและประสบการณ์ของช่างผู้ชำนาญเป็นสำคัญ ไม่ว่าปัจจุบันจะมีเทคโนโลยีทันสมัยเพียงใด งานศิลปกรรมไทยได้มีการพัฒนาประยุกต์รูปแบบและกรรมวิธี รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์บางอย่างมาใช้ทดแทนแล้วก็ตาม เพื่อให้งานศิลปกรรมในรูปแบบไทยยังคงความงามอยู่ แต่สำหรับศิลปลายรดน้ำนั้นยังต้องอาศัยวัตถุดิบบางอย่างที่เป็นของดั้งเดิม คือ ขางรักเช็ด และทองคำเปลว 100% ซึ่งยังไม่มีวัตถุดิบอื่นมาใช้ทดแทนได้ทำให้งานศิลปกรรมแขนงนี้ยังทรงคุณค่าอวดสายตานานาอารยประเทศ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน หากเราคนไทยช่วยกันสร้างสรรค์ศิลปะไทย เอกลักษณ์ของ